

Wioleta Sobczak¹, Lilianna Jabłońska²

Samodzielna Pracownia Organizacji i Ekonomiki Ogrodnictwa,
Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie

Ceny detaliczne owoców w Polsce i w wybranych krajach europejskich

Fruit retail prices in Poland and selected EU countries

Synopsis. W pracy dokonano poziomej oraz pionowej analizy porównawczej cen detalicznych owoców w Polsce oraz w wybranych krajach Unii Europejskiej. Analizie poddano zmiany kierunku i dynamikę cen owoców ogółem, cen dwóch podstawowych gatunków, tzn. jabłek i gruszek, a także zmiany dochodu rozporządzalnego gospodarstw domowych przypadającego na 1 mieszkańca. Szeregi czasowe dotyczące relatywnych i absolutnych cen produktów ogrodniczych w postaci indeksów cen i wartości dochodu rozporządzalnego gospodarstw domowych przypadającego na jednego mieszkańca pochodzą z Eurostatu, Głównego Urzędu Statystycznego oraz publikacji Instytutu Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej-Państwowy Instytut Badawczy. Okres badawczy obejmuje lata 2005-2014. Badania wykazały, że na większości europejskich rynkach występuje tendencja spadkowa cen detalicznych owoców i zmniejsza się stopniowo ich zróżnicowanie między krajami. Pomimo ogólnej tendencji spadkowej ceny dwóch najpowszechniejszych gatunków owoców mianowicie jabłek oraz gruszek w większości krajów europejskich corocznie sukcesywnie wzrastały. Sytuacja polskiego konsumenta tych gatunków nie uległa widocznej zmianie w stosunku do konsumenta w Niemczech, pomimo wzrosty poziomu zamożności.

Słowa kluczowe: ceny detaliczne, owoce, Polska, Unia Europejska

Abstract. In the paper a horizontal and vertical comparative analysis of retail prices of fruit in Poland and selected European countries was conducted. The differences in prices between countries against level of affluence differentiation, the dynamics of their changes in the selected countries and the price relationships of some fruits were also analyzed. The time series for the relative prices of horticultural products in the form of price indexes and the GDP per capita come from Eurostat, the Central Statistical Office and the publication of the Institute of Agricultural and Food Economics - National Research Institute. The study covered the years 2004-2012, ie after the Polish accession to the EU. Research has shown that on the European markets there is a decrease trend in fruit retail prices. Despite an overall decreasing trend prices of the two most common fruit species apples and pears in most European countries gradually increased each year.

Key words: retail prices, fruit, Poland, European Union

Wprowadzenie

W gospodarce rynkowej cena jest niezwykle ważną kategorią ekonomii, szczególnie neoklasykcyjnej [Meyer, von Catmon-Taubadel 2004]. Spełnia ona, zarówno w odniesieniu do kupującego, jak również sprzedającego, wiele funkcji. Nie tylko pod względem ekonomicznym, ale również w dużym stopniu psychologicznym [Lundén 2009]. Pod względem ekonomicznym wyróżnia się cztery funkcje, a mianowicie równoważącą popyt

¹ mgr inż., e-mail: wioleta_sobczak@sggw.pl

² prof. dr hab., e-mail: lilianna_jablonska@sggw.pl

z podażą, informacyjną, redystrybucyjną oraz agregacyjną [Nasiłowski 2013]. Ustalając cenę detaliczną towaru należy mieć na uwadze z jednej strony poniesione koszty i docelowy zysk [Michalski 2012], z drugiej relacje efektywnego popytu i podaży produktu, istnienie i siłę konkurencji, a także istnienie substytutów [Wojciechowski 2013]. Poziom ceny detalicznej musi być akceptowalny dla konsumenta, dla którego jest ona wyrażonym w pieniądzu kosztem, jaki musi ponieść za kupowany produkt [Michalski 2012]. Stąd też ceny odgrywają ważną rolę w kształtowaniu zachowań konsumenta. Wraz z dochodami kreują jego realną siłę nabywczą [Adamczyk 2002]. Zmiany w poziomie konsumpcji w dłuższym okresie czasu mogą wskazywać na tendencję w zmianach poziomu życia, a poziom konsumpcji jest w wielu przypadkach uznawany za podstawowy wyróżnik współczesnego społeczeństwa. Należy jednak mieć na uwadze, że w ocenie rynku istotny jest nie tylko sam poziom konsumpcji, ale również struktura wydatków konsumpcyjnych w gospodarstwach domowych nabywców [Dziedzic 2008, Zalega 2011].

W dobie globalizacji oraz coraz silniejszej integracji regionalnej, powiązania na poszczególnych rynkach ulegają zacieśnieniu. Zmiany na zintegrowanym rynku mogą wywierać duży wpływ na rynki poszczególnych krajów. Szczególne znaczenie w tej kwestii odgrywa zmienność cen w poszczególnych krajach [Lamont, Thaler 2003]. Podstawowym czynnikiem, który wpływa na zróżnicowanie cen pod względem geograficznym jest zróżnicowanie dochodów narodowych. Według teoretycznego założenia zmniejszenie dystansu rozwojowego pomiędzy krajami niżej i wyżej rozwiniętymi, określanego jako konwergencja realna, powinno doprowadzić do konwergencji nominalnej, która wyrażona jest wyrównaniem się poziomu cen [Wolszczak-Derlacz 2007]. Poziom życia społeczeństwa w Polsce oraz w pozostałych krajach Unii Europejskiej w wyniku zróżnicowania społeczno-gospodarczego poszczególnych państw charakteryzuje się zróżnicowaniem przestrzennym [Kozera 2011]. Struktura wydatków w polskich gospodarstwach domowych w porównaniu do krajów europejskich nie jest korzystna. W 2010 roku udział wydatków na żywność i napoje bezalkoholowe był o ok. 7% wyższy niż udział ten w Unii Europejskiej, gdzie średnio kształtował się na poziomie ok. 13% [Pietuk 2013]. Niniejsza praca ma na celu określenie czy i w jakim stopniu występuje zróżnicowanie cen detalicznych owoców pomiędzy Polską a wybranymi krajami Unii Europejskiej, które cechuje zróżnicowanie poziomu zamożności, a także ocenę, jak na przestrzeni lat zmieniała się sytuacja polskiego konsumenta w odniesieniu do konsumenta innych państw członkowskich.

Materiały i metodyka

W opracowaniu dokonano analizy porównawczej cen detalicznych owoców w Polsce i wybranych krajach europejskich, przeprowadzonej w odniesieniu do poziomu zamożności. Ze względu na ograniczoną dostępność danych statystycznych przeprowadzone analizy zostały ograniczone do wybranych krajów, gatunków oraz przedziałów czasowych. Kierunek i dynamikę zmian cen owoców ogółem, cen dwóch podstawowych gatunków, tzn. jabłek i gruszek, oraz dochodu rozporządzalnego gospodarstw domowych przypadającego na 1 mieszkańca badano w latach 2005-2014, zaś zróżnicowanie poziomu cen między krajami w latach 2004-2013. W przypadku Polski i Niemczech analizą objęto większą liczbę gatunków, gdyż Niemcy, ze względu na bliskie położenie oraz wysoki poziom importu, mogą być potencjalnie rosnącym rynkiem zbytu

dla polskich owoców. Źródłem relatywnych cen był Eurostat i odnosiły się one do średniej łącznej ceny warzyw i owoców. Pozostałe dane liczbowe pochodziły z Banku Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego, roczników EUROSTAT oraz publikacji Instytutu Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej. Relatywne ceny warzyw i owoców w wybranych krajach UE w latach 2004-2012 określono przyjmując za 100% ceny owoców i warzyw w UE-28. Średnioroczne tempo zmian cen detalicznych owoców oraz dochodu rozporządzalnego zaprezentowane zostało w ujęciu procentowym, przy wykorzystaniu średnich geometrycznych.

Wyniki badań

Przeprowadzone analizy wykazały, że na rynku owoców i warzyw zróżnicowanie cen pomiędzy krajami Unii Europejskiej jest relatywnie duże (tab.1). Na początku analizowanego okresu poziom cen detalicznych owoców i warzyw najwyższy był w Luksemburgu, Szwajcarii, Norwegii, Danii, Irlandii oraz Finlandii. Konsumentom w analizowanym okresie nabywali owoce i warzywa w tych krajach odpowiednio po cenie o 49,0%, 47,2%, 45,4%, 44,8%, 43,3% oraz 42,6% wyższej niż średnie ceny we wszystkich krajach UE-28. Wśród krajów, w których owoce i warzywa konsumenci mogli nabywać najtaniej należy wskazać Bułgarię, Polskę, Słowację, Czechy i Węgry. W 2004 roku ceny w na tych rynkach były prawie o 50% niższe aniżeli w UE-28. Przez kolejne 9 lat nastąpiło zbliżenie się poziomu cen owoców i warzyw między tymi krajami. W 2004 roku różniły się średnio o 31,44%, zaś w 2013 roku o 25,9%. Największa zmiana nastąpiła w przypadku cen detalicznych owoców i warzyw w Słowacji i Czechach, gdzie po analizowanym dziesięcioleciu stanowiły około 90% średniej unijnej. W dalszym ciągu natomiast najniższy poziom cen notowano w Polsce i Bułgarii. W 2013 roku ceny owoców i warzyw w Polsce stanowiły 56,6% średniej unijnej, a w Bułgarii 60,8%.

Tabela 1. Relatywne ceny warzyw i owoców w wybranych krajach UE w latach 2004-2012 (UE-28=100%)

Table 1. The relative prices of vegetables and fruits in selected EU countries in the period 2004-2012 (EU-28 = 100%)

Kraje	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2004-2008	2009-2013
UE-28	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
UE-15	110,8	108,2	107,1	106,1	106,2	107,4	106,4	107,1	108,4	107,9	107,7	107,4
Belgia	105,5	101,6	105,1	102,3	107,8	107,4	109,8	101,2	103,4	105,2	104,5	105,4
Bułgaria	53,4	46,7	49,5	50,4	65,2	63,1	61,0	62,5	60,5	60,8	53,0	61,6
Czechy	64,4	61,7	64,1	67,2	74,8	68,4	73,9	84,4	84,4	87,7	66,4	79,8
Dania	144,8	130,2	129,7	133,0	133,4	131,9	126,3	136,8	134,0	129,8	134,2	131,8
Niemcy	110,8	114,0	116,6	114,6	127,1	124,3	126,6	107,4	108,3	109,4	116,6	115,2
Irlandia	143,3	132,9	131,7	129,7	145,3	140,1	129,8	140,6	138,5	134,1	136,6	136,6
Grecja	72,4	71,3	70,4	70,2	70,0	75,8	70,5	79,0	78,4	75,9	70,9	75,9
Hiszpania	98,6	95,8	95,1	95,5	96,6	98,6	95,6	97,5	95,7	97,3	96,3	96,9
Francja	119,1	109,4	108,7	106,9	116,6	116,7	118,1	116,6	119,7	117,0	112,1	117,6
Chorwacja	83,4	76,4	78,4	77,1	81,7	82,7	81,3	86,8	86,6	88,2	79,4	85,1
Włochy	131,3	120,6	115,2	113,5	88,4	92,8	88,2	106,0	104,9	103,7	113,8	99,1
Cypr	96,7	87,3	89,7	90,1	88,7	91,0	88,6	94,2	91,6	85,6	90,5	90,2
Luksemburg	149,0	130,5	130,2	130,5	120,9	123,4	119,4	121,0	119,2	120,3	132,2	120,7
Węgry	69,2	58,0	64,9	73,9	78,5	73,7	80,9	84,3	79,0	79,4	68,9	79,5
Holandia	109,5	85,3	89,4	87,0	101,8	103,3	103,8	101,0	98,1	97,4	94,6	100,7
Austria	113,2	110,0	107,6	108,2	121,5	122,4	123,0	129,3	123,6	124,0	112,1	124,5
Polska	54,0	65,0	69,9	73,1	78,9	66,5	77,8	59,7	55,5	56,6	68,2	63,2
Portugalia	87,2	80,5	79,7	78,8	80,8	79,6	81,1	90,4	87,3	92,3	81,4	86,1
Słowacja	60,0	56,0	62,5	69,2	72,3	72,0	78,3	92,1	87,5	92,3	64,0	84,4
Finlandia	142,6	127,1	124,0	124,9	124,3	126,6	119,1	119,1	120,4	125,6	128,6	122,2
Szwecja	128,8	123,8	123,0	120,9	122,0	117,9	129,4	137,0	140,8	139,7	123,7	133,0
Wielka Brytania	105,4	123,5	120,4	122,7	121,4	118,9	119,7	109,5	116,7	113,0	118,7	115,6
Norwegia	145,4	143,3	143,9	137,9	153,1	152,9	160,0	175,0	177,1	165,5	144,7	166,1
Szwajcaria	147,2	133,2	131,1	121,6	122,7	128,9	134,4	146,2	147,0	144,1	131,2	140,1
Odchylenie standardowe	30,73	28,30	26,31	24,47	24,54	25,13	24,54	26,32	27,46	25,54	26,34	25,35

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Eurostat.

Zmiany cen wybranych gatunków owoców

Na podstawie przeprowadzonych analiz stwierdzono, iż zmiany cen owoców deserowych w poszczególnych krajach różnią się zarówno dynamiką, jak i kierunkiem. Biorąc pod uwagę średnią cenę owoców deserowych ogółem, w większości krajów

w latach 2005-2014 następował sukcesywny jej spadek. Największy spadek cen detalicznych owoców świeżych nastąpił w Chorwacji, gdzie średnioroczne tempo zmian dla analizowanego okresu wyniosło -9,34% (tab.2). W przypadku pozostałych krajów, w których ceny owoców corocznie obniżały się, zjawisko to nie przyjęło tak dużego rozmiaru. Wskaźniki średniego tempa zmian wahały się w granicach od -0,44% do -1,64%. W tej grupie znalazła się również Polska. Średnio w całym analizowanym okresie ceny owoców ogółem spadały corocznie o 1,29%. Jak już zostało wspomniane, wśród krajów europejskich znalazły się również takie, w których w latach 2005-2014 nastąpił wzrost cen owoców deserowych. Taki stan rzeczy miał miejsce w przypadku cen owoców na Łotwie, gdzie wskaźnik średniorocznego tempa wzrostu wyniósł 11,68%, jak również w Niemczech, we Francji, Danii, Włoszech i na Cyprze, ale tu dynamika wzrostu był znacznie niższa. Średnioroczne tempo wzrostu średnich cen detalicznych w tych państwach wyniosło odpowiednio 3,62%, 1,57%, 0,63% oraz 0,1% we Włoszech i Cyprze.

W badanym 10-leciu zmianie ulegała także wielkość dochodu rozporządzalnego gospodarstw domowych, ale podobnie jak w przypadku cen, kierunek i dynamika zmian były różne w różnych krajach, jak również różne od kierunku i dynamiki cen owoców ogółem. W takich krajach, jak Niemcy, Polska, Belgia, Bułgaria, Czechy, Holandia, Austria, Słowacja, Szwecja i Szwajcaria miał miejsce wzrost dochodu rozporządzalnego przypadającego na 1 mieszkańca, co przy spadkowej w tych krajach tendencji cen owoców oznacza polepszenie się sytuacji konsumentów. Wzrost dochodu rozporządzalnego odnotowano także na Łotwie i we Francji, ale tu sytuacja konsumentów owoców nie uległa poprawie, gdyż wzrost ich cen był wyższy niż dochodów. W pozostałych badanych krajach dochód rozporządzalny wykazywał tendencję spadkową, a dynamika spadku była wyższa niż cen owoców pogarszając sytuację konsumentów. Przeprowadzone analizy korelacji nie wykazały jednak istotnych zależności pomiędzy poziomem zmian cen detalicznych owoców a zmianami wielkości dochodu rozporządzalnego jakim dysponowały gospodarstwa domowe w analizowanych krajach członkowskich Unii Europejskiej.

Przy przedstawionej zmianie cen owoców ogółem, odmiennie kształtuje się sytuacja gdy analizie poddane zostaną ceny poszczególnych gatunków. W latach 2005-2014 ceny jabłek deserowych w większości krajów Wspólnoty rosły, za wyjątkiem Cypru, Słowacji, Bułgarii, Niemiec, Chorwacji, Szwecji oraz Szwajcarii. Na rynkach tych, ceny owoców corocznie malały średnio o odpowiednio -9,10%, -4,99%, -4,46%, -4,4%, -2,01%, -1,42% i -0,15%. W grupie pozostałych krajów, największy wzrost cen jabłek wystąpił w Łotwie, Francji, Holandii, Hiszpanii, Polsce oraz w Wielkiej Brytanii, gdzie rosły średnio z roku na rok odpowiednio o 10,93%, 5,60%, 5,08%, 4,63%, 4,1% i 4,08%. Analizując średnie ceny gruszek w latach 2005-2014, podobnie jak w przypadku jabłek, możemy zaobserwować w większości państw europejskich ich wzrost. Spadek cen nastąpił jedynie w sześciu z dwudziestu dwóch krajów objętych analizami. Największy spadek wystąpił na Łotwie gdzie średnioroczne tempo zmian cen detalicznych gruszek wyniosło -15,83%. Nieco mniejszy spadek nastąpił na Cyprze, gdzie średnie tempo zmian w latach 2005-2014 wyniosło 10,63%. W pozostałych krajach spadek ten był nieco mniejszy, bo odpowiednio w Bułgarii -6,72%, w Holandii -3,00%, w Szwecji -1,41% oraz 0,43% w Węgrzech.

Tabela 2. Średnioroczne tempo zmian średnich cen detalicznych owoców ogółem, jabłek, gruszek oraz dochodu rozporządzalnego w wybranych krajach UE w latach 2005-2014 (w %)

Table 2. Average annual rate of change in average retail prices of fruit in general, apples, pears and disposable income in selected EU countries in the years 2005-2014 (in%)

	Owoce ogółem	Jabłka	Gruszki	Dochód rozporządzalny
UE-28	-0,59	2,31	1,48	0,44
UE-15	-0,47	4,17	1,49	0,14
Belgia	-1,49	7,98	5,37	0,26
Bułgaria	-1,04	-4,46	-6,72	2,66
Czechy	-0,92	0,00	0,31	1,51
Dania	0,63	2,13	0,21	-0,36
Grecja	-0,51	3,99	0,64	-1,76
Hiszpania	-1,28	4,63	0,37	-0,48
Francja	1,57	5,60	6,36	0,14
Chorwacja	-9,34	-2,01	4,22	0,00
Włochy	0,01	1,84	3,05	-0,89
Cypr	0,01	-9,10	-10,63	-0,70
Łotwa	11,68	10,93	-15,83	2,01
Luksemburg	-0,37	1,27	1,12	-0,47
Węgry	-0,90	1,40	-0,43	0,00
Holandia	-1,64	5,08	-3,00	0,47
Austria	-0,46	3,14	4,59	0,97
Portugalia	-1,52	0,50	0,91	-0,26
Słowacja	-0,44	-4,99	4,96	3,57
Szwecja	-1,36	-1,42	-1,42	0,85
Wielka Brytania	-0,25	4,08	4,37	-0,33
Szwajcaria	-0,94	-0,16	1,93	0,97
Polska	-1,29	4,10	2,40	3,61
Niemcy	3,62	-4,40	1,00	1,41

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Eurostat.

W analizowanym okresie ceny wszystkich analizowanych gatunków owoców w Polsce były niższe niż w Niemczech (tab. 3). Największą różnicę można dostrzec w przypadku truskawek, których cena detaliczna na polskim rynku w latach 2004-2012 była średnio o 58% niższa aniżeli na rynku niemieckim. Najmniejsza różnica w poziomie cen na analizowanych rynkach miała miejsce w przypadku gruszek, których ceny na naszym rynku w analizowanym okresie były o 22% niższe niż w Niemczech. Dokonując analizy zmian w relacji cen detalicznych badanych gatunków na polskim i niemieckim rynku w kolejnych latach, można wnioskować, że na przestrzeni lat 2004-2012 dysproporcja pomiędzy nimi corocznie, systematycznie ulega zmniejszeniu. Wynika to w dużej mierze z wolniejszego wzrostu, a w przypadku np. jabłek spadku cen owoców w Niemczech. Należy zwrócić uwagę, iż malała również dysproporcja w poziomie

dochodów rozporządzalnych przypadających na 1 mieszkańca gospodarstwa domowego, jednak w tym przypadku zmiana ta była znacznie mniej wyraźna niż w przypadku cen owoców. Jak wskazują przeprowadzone analizy średni indeks cen owoców na polskim rynku w stosunku do rynku niemieckiego zwiększył się w latach 2004-2012 o 28 pkt., zaś dochód rozporządzalny jedynie o 5 pkt. procentowych. Dysproporcja w tych zmianach jest zjawiskiem niekorzystnym dla polskiego konsumenta owoców. Na przestrzeni analizowanego okresu był on corocznie w relatywnie gorszej sytuacji aniżeli konsument niemiecki. W 2004 roku dysponując dochodem o 77% niższym niż jego sąsiad z zachodniej granicy, płacił za owoce średnio o 61% niższą cenę, zaś w 2014 roku, gdy jego dochód był niższy o 72% nabywał owoce po cenie niższej średnio jedynie o 38%.

Tabela 3. Poziom i relacje cen detalicznych wybranych owoców w Polsce i w Niemczech w latach 2004-2012

Table 3. Level and relationships in retail prices of selected fruits in Poland and Germany in the years 2004-2012

Wyszczególnienie		2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	
Ceny (zł/kg)	Polska	Jabłka	2,16	2,07	2,58	3,14	3,34	2,37	2,58	3,53	2,96
		Gruszki	4,99	4,62	4,93	5,05	5,2	5,47	5,41	5,63	5,46
		Śliwki	2,71	3,95	3,89	4,93	3,6	3,74	5,29	5,88	6,90
		Czereśnie	5,15	5,68	6,47	9,48	7,98	6,72	10,7	16,26	19,46
		Truskawki	4,81	7	7,92	8,3	8,45	7,33	9,48	10,8	10,79
	Niemcy	Jabłka	7,86	5,42	5,84	4,92	4,98	5,50	4,57	5,67	5,15
		Gruszki	7,92	6,13	6,94	6,28	6,38	7,32	7,81	7,56	8,33
		Śliwki	10,02	6,42	7,76	5,94	6,73	5,80	6,13	6,37	7,20
		Czereśnie	-	-	-	15,70	16,98	18,62	19,94	20,26	24,86
		Truskawki	13,39	11,09	11,71	11,46	11,33	13,33	16,59	16,19	16,07
Ceny w Niemczech= 100%											
Relacje cen	Jabłka	27	38	44	72	67	43	54	62	58	
	Gruszki	61	75	71	80	82	75	69	74	66	
	Śliwki	27	62	50	83	54	65	86	78	76	
	Czereśnie	-	-	-	62	47	36	54	62	48	
	Truskawki	42	42	46	40	44	34	38	42	50	
	Dochód rozporządzalny/1mieszkańca	23	24	24	25	26	28	27	28	28	

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Nosecka, Stepka, Strojewska [2013] oraz Eurostat.

Podsumowanie

Zróżnicowanie cen owoców i warzyw w UE w dalszym ciągu jest duże, choć nieznacznie uległo zmniejszeniu. Jest to wynik różnej dynamiki i kierunku zmian w poszczególnych krajach. W większości państw (w tym w Polsce) ceny owoców ogółem wykazywały tendencję malejącą (w 16 z 22 badanych), ale cena najważniejszego dla Polski gatunku, jabłek, obniżała się tylko w 7 krajach, a w naszym kraju rosła. W większości krajów wzrastał w badanych latach również dochód rozporządzalny, ale nie wykazano korelacji między jego wzrostem a wzrostem cen owoców. W Polsce przy wzroście dochodu o 3,61% średniorocznie, ceny owoców ogółem obniżały się średnio o 1,29%, zaś np. w Niemczech wzrostowi dochodu o 1,41% towarzyszył wzrost cen owoców o 3,62%. W przypadku jednak najważniejszych owoców strefy umiarkowanej, ceny w Polsce również rosły, co wpłynęło na pogorszenie się sytuacji konsumentów. O ile w latach 2004-2007 przy dochodzie rozporządzalnym niższym o 76% od dochodu przeciętnego Niemca płacono za owoce ceny niższe średnio o około 45% niższe, to w latach 2008-2012 przy dochodzie o 72,5% niższym płacono o 37% niższe ceny.

Literatura

- Adameczyk G. [2002]. Wybrane aspekty zachowań konsumpcyjnych i wzorców spożycia żywności w polskich gospodarstwach domowych w latach dziewięćdziesiątych. *Roczniki Akademii Rolniczej w Poznaniu*- SE, NR 343.
- Begg D., Varnasca G., Fischer S., Dornbusch R. [2011]: *Mikroekonomia*. Wydawnictwo PWE, Warszawa.
- Dziedzic S. [2008]: Społeczno-kulturowe uwarunkowania rozwoju bezpośredniej sprzedaży produktów rolniczych. *Zeszyty Naukowe SGGW- Ekonomika i Organizacja Gospodarki Żywnościowej*, nr 67, ss. 117-125.
- Kozera A., Kozera C. [2011]: Poziom życia ludności i jego zróżnicowanie w krajach Unii Europejskiej. *Journal of Agribusiness and Rural Development*, 4(22), ss. 123-133.
- Lamont O.A., Thaler R.H. [2003]: Anomalies: the Law of One Price in Financial Markets. *Journal of Economic Perspectives*, nr 17.
- Lundén B. [2009]: *Kształtowanie cen. Praktyczny poradnik*. Wydawnictwo BL Info Polska, Gdańsk.
- Meyer J., von Cramon-Taubadel S.[2004]: Asymmetric Price Transmission: A Survey. *Journal of Agricultural Economics*. Vol 55, nr 3, ss. 581-611.
- Michalski E. [2012]: *Marketing*. Wydawnictwo PWN, Warszawa.
- Nasiłowski M. [2013]: *System rynkowy. Podstawy mikro- i makroekonomii*. Wydawnictwo Key Text, Warszawa.
- Nosecka N., Stępka G., Strojewska I., 2013: Ceny skupu, hurtowe i detaliczne owoców i warzyw w latach 2003-2012. *IERiGŻ-PIB*, Nr. 159.
- Piekut M.[2013]: Konsumpcja w polskich gospodarstwach domowych na tle krajów europejskich. *Problemy Zarządzania*, vol. 11, nr 1 (40) t.1, ss. 23-39.
- Wojciechowski T. [2013]: 200 odpowiedzi na pytania z marketingu. Wydawnictwo Difin, Warszawa.
- Wolszczak-Derlacz J. [2007]: *Wspólna Europa, różne ceny- analiza procesów konwergencji*. Wydawnictwo CeDeWu, Warszawa.
- Zalega T. [2011]: Wpływ kryzysu na postawy i zachowania gospodarstw domowych wysokodochodowych. *Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy*, (18), ss. 468-485.